

УВОД

Настоящият анализ допълва поредицата публикации на Центъра за изследване на демокрацията през последното десетилетие, посветени на различни аспекти на организираната престъпност в страната (контрабанда, разпространение на наркотици, данъчни измами, трафик на хора, трафик на оръжие и др.), както и на свързаната с нея системна корупция. Представени са не само най-актуалните тенденции и форми на проявление (респективно „пазарни ниши“) на този особено опасен вид престъпност, но е направен и опит да се обобщят и преосмислят натрупаните досега факти и експертиза, за да се даде отговор на по-общия въпрос за корените, спецификата и закономерностите в еволюцията на „подземния свят“ в контекста на българския преход.

Отправна точка в анализа на сложното явление **организирана престъпност** е схващането, че за разлика от престъпността в „нормалните общества“, в посткомунистически държави като България тя е **не толкова девиантен феномен, колкото характеристика на до голяма степен криминален преход от държавна към частна собственост и от етатистки монопол върху икономиката към хаотично възникващи частноикономически отношения в условията на слаба държавност** и институционален вакуум след 1989 г. По такъв начин самата организирана престъпност отразява процесите на разпадане на тоталитарната държава и икономика, съпътстващи се от първоначален ръст на сивата и черната икономика и последвани от крехкия синтез между законен и незаконен бизнес в периода на легализиране на посткомунистическите елити.

Публичните институции и преди всичко правозащитните органи на държавите в преход не разполагат с нужния инструментариум за идентифициране и противодействие на **синтезните форми на организирана престъпност**, характеризиращи се с **функционалното съчетаване на законен и криминален бизнес** и с предпочитание към корупционната зона на сивите практики и пазари. Оттук е и естественият стремеж на тези институции да се ограничават с пресичането на откровено криминалните дейности и да мобилизират потенциала си за разбиването на черните пазари. Поръчковите убийства са жалоните на политическата и публичната реторика на тема „организирана престъпност“, която по-скоро подчертава институционалната безпомощност на национално и на европейско равнище. Всъщност изненадващата рационалност и икономическата ефикасност на тези убийства илюстрират съществуването на сложна конфигурация на престъпността, в която и най-тежкото престъпление има своя логика и цена.

От друга страна, естественият за Европейския съюз рефлекс в полза на стандартизирани решения обуславя и **повърхностния характер на инструктивния диалог Брюксел–София по въпросите на сътрудничеството в сферата на правосъдието и вътрешните работи**. Макар и да откроява значението на противодействието срещу организираната престъпност и корупцията по високите етажи за успеха на европейската интеграция на страната, Европейската комисия залага върху постигането на количествени и формални критерии, които са далече от обективните показатели за реален напредък или стагнация в тази сфера.

В този смисъл опитът да бъдат очертани основна типология и тенденции в развитието на организираната престъпност в контекста на българския преход може да бъде използван и за съживяване на обществената дискусия по разглеждания кръг проблеми – в частност по въпроса за **последниците и цената на интегрирането на престъпните групировки и особено на българския вариант на олигархични структури в икономическия и политическия живот на страната**. Той е свързан и с изясняването на още по-фундаментални въпроси – доколко изобщо може да се говори за легитимен национален капитал в страни като България и какъв е предпочитаният път за неговото оздравяване, как може да се противодейства на все по-откровените форми на симбиоза между сенчеста икономика и национална политика и какви са границите на допустимата им симбиоза в условията на европейска интеграция на България.

* * *

Настоящото изложение е опит да се очертаят максимално достоверна картина на организираната престъпност в България, нейните основни параметри и тенденции. За целта са използвани всички достъпни източници на информация, получени и анализирани с помощта на няколко взаимнодопълващи се изследователски метода. Този многомерен подход води понякога до противоречиви изводи за изследваните черни и сиви пазари. Подобни противоречия съзнателно не бяха отстранени, тъй като показват необходимостта от по-нататъшни усилия за събиране на информация. Самото набиране на емпирична информация за нелегални, конспиративни и скрити пазари е трудно и в някои случаи рисковано за изследователя начинание. То обаче няма алтернатива, тъй като твърде често т.нар. обективни данни – официалната криминална статистическа информация (полицейска и съдебна), предоставяна от държавните институции, са непълни или откровено манипулативни. С настоящия анализ Центърът за изследване на демокрацията доразвива и методиката на публично-частното партньорство в обмена на различните типове експертиза.

Използваните източници на информация могат да се разделят на първични и вторични.

Първичните източници на информация са свързани с данните, получени от серия количествени и качествени изследвания. Към количествените изследвания се отнасят:

- **Националните изследвания на престъпността**, провеждани ежегодно от Центъра за изследване на демокрацията и Витоша Рисърч в периода след 2002 г. Те се основават на национална представителна извадка на населението на възраст над 15 години. Използва се методология, разработена от Междурегионалния институт за изследване на престъпността и правосъдието на ООН (UNICRI), която осигурява международна съпоставимост на получените данни.
- **Специализираните национални изследвания в областта на наркоупотребата и проституирането.** По-конкретно става дума за изследванията на български и чужди държавни институции и неправителствени организации за употребата на психоактивни вещества при различни групи потребители – ученици, студенти, инжекционно употребяващи, проституиращи, жертви на трафик на хора и др.

Към **качествените изследвания** се отнасят проведените в продължение на две години (2005–2007) над 200 дълбочинни интервюта с представители на правоохранителни и правораздавателни институции, представители на организираната престъпност, потребители на криминални стоки и услуги. Бяха използвани и интервюта, правени в периода 2001–2007 г. и свързани с наркоразпространението и наркотрафика, трафика на оръжие, контрабандата и митническите нарушения. Участниците в дълбочинните интервюта принадлежат към три групи:

1. Представители на правозащитните и правоохранителните органи. Това са висши и оперативни полицейски служители, които имат ключови позиции по отношение на изследваните пазари; митнически служители, прокурори и съдии, взели участие в ключови разследвания и процеси срещу организираната престъпност. В почти всички случаи интервюираните предпочитаха да запазят своята анонимност. В някои случаи те изрично поставиха условие да не бъде спомената тяхната длъжност. За целта бе съставен обозначителен списък, в който всеки анонимен източник е представен със съответната буква от латинската азбука.
2. Представители на организираната престъпност. Сред тях най-многобройни са тези от най-ниските нива – бивши и настоящи улични дилъри на наркотици, дребни сводници, автокрадци и др. Освен тях бяха интервюирани и представители на средното ниво и няколко емблематични фигури от подземния свят.
3. Привилегировани клиенти на търговията с наркотици, сексуални услуги и крадени коли. По принцип това са лица с дълъг опит на сътрудничество с организираните банди, които имат поглед върху общата картина. В тази група са и представителите на криминалната инфраструктура – бармани, охранители и собственици на нощни заведения, диджеи, адвокати, автомонтьори и др.

Вторичните източници на информация са свързани с наличната официална криминална статистическа информация. В тях влизат българската полицейска и митническа оперативна статистика, съдебната статистика, данни от чужди полицейски и съдебни статистики.

Изложената проблематика е структурирана в пет глави. В съдържателно отношение първа глава има по-обобщаващ характер, докато следващите глави са посветени на основни сектори в дейността на организираната престъпност – пазар на крадени коли, трафик на жени и проституция, контрабанда и разпространение на наркотици, пазари на културни ценности и др.

При подготовката на публикацията са проучени основни западноевропейски криминологични изследвания и анализи. Наред с местните полицейски и други статистики, са използвани и материали на разследващи журналисти и публикации в националния печат за периода 1990–2007 г.

Основен автор на анализа е **Тихомир Безлов** – главен експерт в Центъра за изследване на демокрацията. Авторски принос имат и **д-р Емил Ценков** – главен експерт в същия център, **Марина Цветкова** – докторант в Оксфордския университет, **Филип Гунев** – Лондонски институт за икономика и политически науки, **д-р Георги Петрунов** – научен сътрудник в Института по социология на БАН.